

DET UBEVIDSTE, SIGNIFIANTEN OG UR-FORTRÆNGNINGEN

Kjeld Høher Enemark

Freuds term 'ur-fortrængning' har, ligesom hans enkelte steder anvendte 'ur-scene', karakter af en mytisk antagelse. Ur-fortrængningen som problematik, synes imidlertid ikke blot at være tilstede i Freuds arbejde mange år før den benævnes som sådan, men desuden at være konstitutiv for det ubevidste. Artiklen søger at anvende Lacans signifiantbegreb til at klargøre Freuds tilsyneladende dunkle påhit. Hvis spørgsmålet om ur-fortrængningen udgør en krystal i Freuds forsøg på at artikulere det ubevidste som begreb, bliver det tilsvarende i artiklen en rød tråd, der forsøges anvendt til at forbinde drømmen, det ubevidste ønske, hallucinationen, forestillingsrepræsentanten og psykosen. Fordi: det synes at være i kraft af ur-fortrængningen, at fantasmet og realiteten 'konvergerer' mod subjektets realitet. Som den analytiske erfaring viser er ubevidst.

Hvis ikke det analytiske arbejde med patienten blot skal bestå i at 'fylde nyt indhold på gamle flasker', da kan det psykiske ikke betragtes som et indhold, men må begribes som en form, der er struktureret i et sæt udtrykselementer. M.a.o. arbejder pykoanalysen ikke med en materialitet, som har substantiel form, men først og fremmest med en genstand, hvis virkemåde ategnes af en signifiant-struktur, der giver sig tilkende som betydning i det psykiske.

Det analytiske arbejde kan lidt skarpt karakteriseres som et forsøg på at lokalisere de 'yderste' signifianter i nævnte struktur. Dette sker via gen-tagelsens re-aktualisering af dem indenfor overføringen. I princippet skulle det analytiske arbejde med patienten derfor adskille sig fra det ikke-analytiske, i det forhold, at analysen skulle kunne tilbyde et symbolsk overføringsrum, der så at sige kunne be- eller modsvare Freuds »anden scene«, således at en omorganisering bliver mulig, ikke primært i det fortrængte, men i det ur-fortrængte.

For Freud, var det psykiske i det væsentlige det ubevidste, f.s.v. det ubevidste ønske af ham betragtedes som overdeterminerende for dét, der viste sig i det bevidste og det førbevidste.

Det ubevidste kan derfor søges forstået som en signifiant-struktur, hvilket altså gør begrebet *signifiant* afgørende for både det teoretisk-begrebslige og det praktisk-behandlingsmæssige arbejde i det analytiske felt.

Det er imidlertid ikke lingvistikens sproglige signifiant der sigtes til hér, dvs. dén der i forlængelse af F. Saussure, kan afgrænses indenfor en tegn-struktur og som dermed bliver fortolkelig i en grammatik. Den analytisk

interessante signifiant er derimod *subjektets signifiant*: en signifiant, hvori subjektet dels finder sit begær *repræsenteret*, dels finder dette ønske *henvist* til en anden signifiant (Lacan, 1960). Hvorved altså subjektet radikalt bringes på spil i disse dets forestillinger (fantasmer), der kan siges at orienteres af nævnte signifianter. Det er denne væren-på-spil, tværs igennem det viljesbestemte, Freud interesserede sig for i dén erfaring som subjektet gør i drømmen, lapsus'en, vitsen og symptomet.

Med et sådant begreb for signifianten, kan det ubevidste og subjektet, derfor ikke reduceres til sprog, da den ovenfor nævnte repræsentations- og henvisningsstruktur allerførst indskriver subjektet i en logik. En logik, der nok kan antage sproglige former, men som jeg skal forsøge at vise i det følgende, vil focus på logiske aspekter af subjektets determination, være istand til at få begrebet for subjektet til at række en kende længere.

Derved er samtidigt tilkendegivet en demarkering, for at anfægte en tilsyneladende ofte gjort misforståelse af den lacanianske psykoanalyse i Danmark: nok kan den psykoanalytiske erfaring knyttes til de lingvistisk funderede videnskabsgrene, men subjektet bliver ikke nødvendigvis af denne grund, reduktivt bestemt som slet og ret sprog.

Drømmen, det ubevidste og ur-fortrængningen

Som det skulle fremgå af ovenstående rapsodiske definition af en signifiant, er dennes karakter af signifiant for subjektet, grundlæggende kendetegnet ved at operere i et fravær, nemlig '*det*', der repræsenteres imellem to signifianter, i selve henvisningen. Og allerede i dette logiske træk, genfinder vi et centralt kendetegn ved det ubevidste: det ytrer sig som tilstedeværende i hele diskursen, men så meget desto mere effektivt i symptomatisk forstand, jo mere det så at sige er fraværende. Og omvendt: når det gøres nærværende i diskursen, bliver det fraværende som symptom. Déri består det velgørende i analysen.

Deskriptivt repræsenterede det ubevidste for Freud, netop dette radikale fravær, som ikke kunne positiveres som en videnskabelig genstand, men ikke desto mindre syntes at insistere med dets effekter i alt hvad han hørte på.¹⁾ Det er i denne forbindelse værd at bemærke sig radikaliteten i dén kategorielle bestemmelse af det ubevidste, som Freud foretager i sidste kapitel af sin lange undersøgelse af drømmen, nemlig at *differentia specifica* for det freudske ubevidste til forskel fra filosofiens og psykologiens er, at det er »... *ude af stand til at blive bevidst* ...« (Freud, 1900, p. 478) og at:

Lægen må forbeholde sig retten til ved *inferens* at trænge frem fra bevidsthedseffekten til den ubevidste psykiske proces; han erfarer ad denne vej, at bevidsthedseffekten kun er en fjern psykisk virkning af den ubevidste proces, og at *denne ikke er blevet bevidst som sådan, samt at den*

bestod og virkede uden på nogen måde at røbe sig for bevidstheden (Freud, 1900, p. 476; sidste fremhævn. min, KHE).

Denne genstandens særegenhed, forhindrer imidlertid ikke Freud i sammeds, dristigt at konkludere, at det ubevidste må være subjektets egentlige virkelighed, i en vending, hvori han samtidig understreger en grundlæggende anti-empirisme:

Det ubevidste er det egentligt reale psykiske, *der ifølge dets inderste natur er lige så ubekendt for os som den ydre verdens realitet, og ved bevidsthedens data givet os lige så ufuldstændigt, som den ydre verden er givet ved angivelserne fra vore sansorganer* (Freud, *ibid.*, p. 476-77).

Nærlæser man dette afsluttende kapitel, hvori Freud søger at samle sin undersøgelse af drømmen i metapsykologiske bestemmelser, synes det tydeligt, at »det ubekendte« ikke blot refererer til subjektets mangel-i-viden, men tillige til Freuds egen ikke-viden dér, hvor han som videnskabsmand formodes-at-vide: med »Drømmetydning« har Freud fundet et af sine grundlæggende spørgsmål.

I det umiddelbart følgende skal vi se, at denne søgen samler sig om noget, der 11 år senere i analysen af senatspræsident Schrebers selvbiografi begyndende uddifferentieres, men som først i den metapsykologiske afhandling »Fortrængningen« fra 1915, ekspliciteres som begrebet ur-fortrængning. Freud skulle altså allerede i 1900, have fået fat i en *problematik*, som på daværende tidspunkt endnu ikke forelå begrebsligt formuleret, men som ikke desto mindre i hans søgen, kommer til at figurere som *konstitutiv for det ubevidste*.

Lad os i udgangspunktet, anerkende to af Freuds absolutte hjørnestene i »Drømmetydning«, nemlig for det første, at det ikke er de latente drømmetanker som er det væsentlige ved drømmen, men *drømmearbejdet* der omformer førstnævnte til det manifesterede drømmeindhold (Freud, 1900, p. 404, note 126). Og for det andet, at for at dette drømmearbejde kommer istand, forudsættes tilstedeværelsen af et *ønske*. Freud taler flere steder om, at »drivkraften« til drømmen er et ønske. Og altså at arbejdets hensigt er opfyldelsen af dette. Men hvorledes bestemme dette ønske?

Freud stiller sig nu dette spørgsmål indenfor en topik: »hvorfra« kommer ønsket, spørger han, i hvilket spørgsmål der jo skjuler sig en formodning om, at dette ønske skulle kunne lokaliseres, det være sig spatielt eller logisk. I et af sine forsøg på at svare, drøfter Freud problemet på baggrund af sin første topik, nemlig hvorvidt ønsket kunne være blevet vakt ved dag og som følge af ydre forhold ikke have fundet tilfredsstillelse; hvorvidt det kunne være blevet vakt ved dag, men forkastet, hvorefter der skulle bestå et uafviklet ønske eller endelig hvorvidt ønsket skulle være uden relation til dagslivet og »først rejse sig i os om natten fra det undertrykte« (Freud, *ibid.*, p. 434). Men Freud forkaster muligheden af, at dagens begivenheder

eller forbevidste ønsker alene skulle være tilstrækkelige til at foranledige drømmedannelsen og idet han aner »en strengere betingethed af drømmeønsket«, skriver han:

*»Jeg antager, at det bevidste ønske kun bliver til drømmefremkalder, hvis det lykkes det at vække et ligelydende ubevidst ønske, med hvilket det forstærker sig. Disse ubevidste ønsker betragter jeg, ifølge antydninger fra psykoanalyse af neuroser, som altid værende parat til at skaffe sig udtryk, når der bydes dem en lejlighed til at forene sig med en impuls fra det bevidste og overføre deres store intensitet på denne sidstes ringere styrke. Det kommer da til at se ud, som om alene det bevidste ønske har fundet opfyldelse i drømmen; men en lille ejendommelighed i formningen af denne drøm vil give os et fingerpeg til at komme på sporet af den mægtige hjælper fra det ubevidste. Disse altid alarmerede, så at sige *udødelige ønsker* i vort ubevidste disse ønsker, der er fortrængt, siger jeg, er imidlertid selv af infantil oprindelse, hvilket vi erfarer ved den psykologiske udforskning af neuroserne« (Freud, 1900, p. 435-36; sidste to fremhæv. er mine, KHE).*

Tidligere i »Drømmetydning«'s sidste kapitel, har Freud diskuteret dristigheden i, at lade selv de mindste og mest banale elementer i drømmen medgå som vigtige forudsætninger for dens tydning og desuden hvorvidt den uundgåelige forvrængning, som drømmens materiale udsættes for i patientens genfortælling, skulle ugyldiggøre materialets værdi. Erfaringen fra tydning af drømmemateriale og neurosebehandlingen, får Freud til at afslutte drøftelsen med påstanden om en radikal determinisme i det psykiske: i dette findes der intet vilkårligt (Freud, 1900, p. 407-10). Hvilket er en antagelse, som implicit forudsætter en forestilling om, at der i det psykiske kan findes en vis *orden*, hvori en sådan kausalitet skulle kunne virke. Vi kan allerede hér bemærke, at det er idéen om en sådan orden, som Lacan søgte at forbinde med Freuds ovennævnte spørgsmål om ønskets »hvorfra«.

Opsamlende præsenteres man altså for en antagelse om drømmens egenart, som et omformende og iscenesættende forestillingsarbejde, der igangsættes af et ubevidst ønske af stor intensitet og som samtidigt skulle spille en radikalt determinativ rolle i det psykiske og desuden være karakteriseret af »udødelighed«, dvs. en uudslukkelig spordannelse i selvsamme psykiske. Via drømmen bestemmer Freud m.a.o. *det ubevidste som en psykisk lokalitet, hvorfra der produceres ønsker, som strukturerer det øvrige psykiske apparat, dvs. ønsker som implicerer psykisk virkelighed.*

Imidlertid viderefører Freud i sidstnævnte citat sine undersøgelser: også dette eller disse ønsker i det ubevidste må have en »oprindelse«, dvs. selv være determineret. At henhøre denne determination til det »infantile«, synes dog en smule hastigt, thi at referere til psykogenesen, bibringer ikke nogen forklaring i sig selv - er måske istedet at tildække en problemstilling, som

kalder på en mere kompromisløs forfølgelse. Den burde derfor snarere holdes åben med en metafor:

I selv de bedst tydede drømme må man tit lade et sted forblive uopklaret, fordi man ved tydningen mærker, at der her er et virvar af drømmetanker, der ikke kan redes ud, og som desuden *ikke har leveret væsentlige bidrag til drømmeindholdet. Dette er da drømmens navle - det sted, hvor den er fastgjort til det ukendte.* De drømmetanker til hvilke vi føres ved tydningen, kan jo ifølge sagens natur ingen definitiv afslutning have; de må nødvendigvis forgrene sig i alle retninger i vor tankeverdens komplicerede netværk. Fra *et tættere sted* af dette fletværk rejser drømmeønsket sig da som svampen af myceliet (Freud, 1900, p. 416; mine fremhæv., KHE).

Igen præsenteres vi for antagelsen om et sted, en lokalitet i det psykiske, der som sådan er ukendt og heller ikke »kan udredes«, fortolkes eller tilskrives en mening: det har ikke leveret bidrag til drømmens indhold, som Freud skriver. Ikke desto mindre skulle det være til dette sted, drømmen er fæstnet og som sådan dét, der gør drømmen mulig som indholdsdannelse, typisk som visuelle billeder. Stedet er desuden karakteriseret ved at være et tættere fletværk af tanker, hvilket gør det nærliggende at forbinde det med Freuds begreb fortætning, uden derfor nødvendigvis at identificere det med den ene af drømmearbejdets to grundlæggende mekanismer (jvf. Freuds begreber for primærprocessens fortætning og forskydning). Det »fortættede«, kan formentlig mere perspektivrigt forstås som stedet for et mentalt operativt metaforisk knudepunkt, der ikke i sig selv har nogen mening, men derimod afsætter betydningseffekter, der samlet kan karakteriseres som ønskeopfyldelser. Ønsket skulle derfor i denne forstand være fæstnet til *en metaforisk virkende dannelse i subjektets ubevidste forestillingsarbejde.*

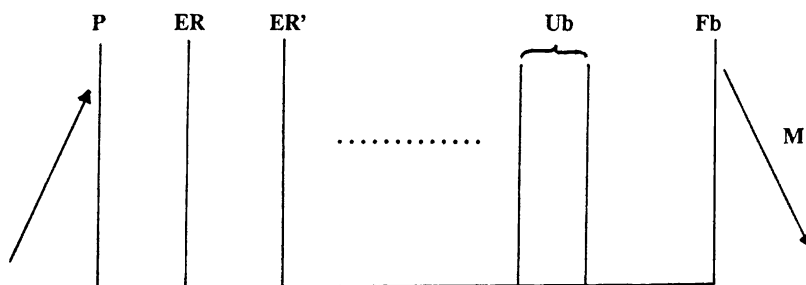
Mere præcist vil dette metaforiske fixpunkt kunne begrebsliggøres som en signifiant: et element med udtryksfunktion, som netop ikke i sig selv har nogen mening, men derimod producerer betydning f.s.v. det henviser, står i forskel til eller indgår i relationer til andre signifikanter. Freuds »drømmetanker«, kan derfor bestemmes som sådanne kæder af signifikanter.

Det er nu min opfattelse, at det var en sådan *primær signifiant* (eller en håndfuld heraf), som Freud søgte at aflytte i »drømmens navle«. Et sted i det ubevidste, hvor tankernes fletværk strammedes til og til hvilket tydningen nok kunne støde frem, men ikke passere i en indholdsbestemmende fortolkning. I dén forstand altså også noget »ukendt« for den drømmende selv, eftersom denne i den overføring indenfor hvilken drømmen søges tydet, kommer til at dele denne punktuelle, men radikale ikke-viden, der bliver analytikerens (in casu Freud) til del. Det ubevidste var for Freud bestemt som erindring, men hér optræder tilsyneladende et fund, som subjektet ikke kan bringes til at erindre, men som ikke desto mindre antages at være indsat i det ubevidste: en krystal hvortil ønsket er fæstnet.

Hér synes vi at have fat i radikaliteten i det specifikt freudske ubevidste: dét i dette ubevidste, som ikke kan gøres bevidst, men som ikke desto mindre fungerer konstitutivt for det ubevidste ønskes virkemåde, altså dét som Freud senere benævnte *det ur-fortrængte*.

Ønskets topik, hallucinationen og det ur-fortrængte

Spørgsmålet om det ubevidste ønskes »hvorfra«, om oprindelsen til drømmearbejdets proces (Freud, 1900, p. 467), bliver imidlertid ved med at forfølge Freud og idet en proces nødvendigvis må være givet ved såvel en dynamik som en topik, opstiller Freud sit nok så bekendte skema over det psykiske apparat - et skema der benævnes »en fiktion over et primitivt psykisk apparat« (ibid., p. 467 og p. 427):

Figur 1

Dette skema bygger på den antagelse, at det psykiske apparat fundamentalt beror på erindring og at denne nedlægges i spordannelser i psi-systemerne Er, Er', Er'', osv. Hvad der danner disse spor indkommer i apparatet som sensoriske stimuli i systemet P, der ikke i sig selv er istand til at opbevare disse. Systemet Ub, er selv et erindringssystem, hvis impulser imidlertid kun har adgang til motiliteten M, igennem det førbevidste Fb, der samtidigt repræsenterer censuren i drømmen. Psi-systemerne benævnes nu af Freud som instanser, der har en fast *rumlig* orientering i forhold til hinanden, men hvor det væsentlige iflg. Freud er, at excitationen via P - der kan bestå i såvel indre, som i ydre stimuli - gennemløber apparatet i en fast *rækkefølge*, således at det perciperede først må filtreres igennem det erindrede, herunder det ubevidste system Ub, før det udlades i motilitet og bevidst forestillingsdannelse. Den psykiske proces i vågen tilstand, skulle altså bevæge sig fra Ub til Fb, hvilket benævnes den *progrede* retning, medens drømmens dannelse muliggøres ved søvntilstandens lempelse af censurens tryk, således at excitationen i den psykiske proces bevæger sig bagud i apparatet, fra Fb gennem Ub til de øvrige psi-systemer og de sensoriske intensiteter

i P-systemet, dvs. i Freuds terminologi foretager en *regredient* bevægelse i retning af apparatets sensoriske ende. Impulsen eller drivkraften til drømmedannelsen, placeres nu af Freud i Ub-systemet.

En passant er det teoretisk interessant at bemærke den fuldstændige omvendning i forholdet mellem perception og bevidsthed, som ligger inkorporeret i denne fiktive topiske model af det psykiske: før subjektets perception bliver transkriberet til bevidst forestilling, må den passere igennem erindringssystemerne, hvilket vil sige struktureringen af ønsket i det ubevidste. Subjektet skulle derfor i grunden percipere med driften, såfremt denne figurerer som ubevidst repræsentation af ønsket. Vi har måske i virkeligheden her, en forløber for Freuds senere udarbejdede begreb for erindringens *nachträglichkeit* (se senere).

Nu er den primære baggrund for opstillingen af den topiske model, spørgsmålet om hvorfor drømmearbejdet *iscenesætter* det ubevidste ønske (drømmetankerne) som aktuelt realiseret og oplevet, samt at denne oplevelsesform som oftest består i visuelle billeder og tale (Freud, 1900, p. 422). Drømmens omdannelser af tanker til visuelle billeder, jævnfører Freud med erfaringer fra psykopatologien, her specielt psykosens hallucineringen, idet han i såvel hysteriens, som i psykosens tilfælde finder, at omdannelsen af forestillinger til sensoriske stimuli, foranlediges af en regression og at »kun de tanker undergår denne forvandling, der har intim sammenhæng med erindringer, som er undertrykt eller forblevet ubevidst.« (ibid., p. 429). Da drømmen også hensætter subjektet i denne regrediente bevægelse, antager Freud via sin topik, at det psykiske apparats generelle funktionen, fundamentalt bygger på dets hallucinatoriske evne, og at det derfor i den topiske regression demonstrerer *en strukturelt indbygget hallucinatorisk kapacitet*.

Men hvori skulle det forlæg bestå, der indebærer en sådan strukturel kapacitet i det psykiske? En første »*tilfredsstillelsesoplevelse*«, svarer Freud (1900, p. 444-45), der beror på menneskets konstitutionelt for tidlige fødsel, hvilket indebærer dets livsnødvendige henvisthed til en anden, eller med Freuds ord, »de store legemsbehov«. Den første forestillingsdannelse - hallucinationen - antages altså at bero på subjektets forsøg på at hidkalde dén situation, hvori en første tilfredsstillelse af »behovet« forekom, eller m.a.o. at genetablere »en *perceptionsidentitet*, nemlig (på) gentagelsen af den perception, der er forbundet med tilfredsstillelsen af behovet.« Freuds begreb for ønsket, må derfor forstås som *en struktureret gentagelse af en hallucineret tilfredsstillelsesoplevelse eller -situation*.²⁾

Dét som sikrer transformationen fra hallucination til fantasme³⁾ i det psykiske apparat, skulle derfor for drømmens vedkommende være drømmearbejdets forskydninger og fortætninger (jvf. Freud, ibid., kap. 6). Men dette er en dynamisk forklaring og man må derfor fortsat spørge: Hvad er det, der i det psykiske apparats *topik* gør nævnte transformation mulig? I første omgang naturligvis en konstitutivt etableret relation mellem systemet Ub og Fb, hvori fortrængningen kan virke repræsentationsdannende. Men hvad

konstituerer denne relation topisk? Og hvad i det ubevidstes struktur som sådan, muliggør nævnte transformation? Det er disse spørgsmål som Freud søger besvaret allerede i »Drømmetydning«s metapsykologiske spekulationer, med antagelsen om, at det ubevidste ønske strukturelt beror på en hallucinatorisk tilfredsstillelsesoplevelse, der som sådan altså må være indsat i det psykiske som *en primær forestillingsrepræsentant*. Men uden at denne giver sig tilkende som andet end en samtidighed af attraktionspunkt for ønsket i det ubevidste og i dette, »at det ubevidste under søvnen ikke kan tilbyde andet end drivkraften til en ønskeopfyldelse.« (Freud, 1900, p. 444). Den primære forestillingsrepræsentant synes derfor i Freuds tænkning, blot som givet ved sine effekter. Vi har derfor at gøre med en særlig form for kausalitet, der ikke lader sig repræsentere i en topik der er spatial, således som Freuds psykiske apparat i »Drømmetydning«.

Lad os kort sammenfatte: ur-fortrængningens problematik, forekommer at være helt central i Freuds forsøg på at tænke det ubevidste, allerede i »Drømmetydning«. Hér bestemmes den ved en art tilbagesluttende ræsonnement: som noget primært, der antages med nødvendighed at ligge til grund for ikke blot drømmearbejdets proces, men overhovedet for dette, at drømmen artikulerer et ønske. Med udtrykket »oprindelse« betegner Freud dét tydningsmæssige knudepunkt, som han kun er istand til at aflæse i dets virkninger, men som ikke desto mindre i dets fravær forekommer ham strengt determinativt i det psykiske. I forsøget på topisk at repræsentere dette fravær, denne spaltning i det psykiske, gør Freud den antagelse, at det psykiske apparat i drømmen, hensættes i en regression, hvori re-aktualiseres en »første tilfredsstillelsesoplevelse« i hallucinatorisk form. En ønskets genkomst i drømmen, der som følge af livsnødvendigheden, formodes bundet til en for subjektet radikal Andethed, der skulle danne betingelse for tilfredsstillelsen - *en Andethed, der altså i hallucinatorisk form, repræsenteres som en primær forestillingsrepræsentant i det ubevidste*. Denne forestillingsrepræsentant vil vi med Lacan betegne en primær signifiant og mere præcist specificere den som Fader-Navnets signifiant (Lacan, 1955, 1973).

F.s.v. Freuds antagelser således overskrider hans egen spatiale topik for det psykiske apparat, vil vi med indførelsen af signifiant-begrebet hævde, at Freud i sin fiktionsdiskurs (Cour, A. la, 1980/81) gør antagelsen om en symbolsk orden nødvendig, i dén forstand, at det skulle være indenfor en sådan, det bliver muligt at begribe den ur-fortrængte signifiant som dét i »drømmens navle«, der - i gentagelsens form - danner forudsætningen for det ubevidste ønskes strukturering og som sådan i det psykiske fungerer ikke genetisk, men logisk kausalt.

Konkluderende for denne læsning i drømmetydningen, finder vi således, at drømmearbejdet er prototypen på det ubevidstes symboliseringsarbejde og at dette symboliseringsarbejde - med en omskrivning af Lacans dictum, at subjektets begær er den Andens begær - netop gælder *subjektets begær* (Freuds »ønske«), *således som det i »drømmens navle« er bundet til den Andens*

begær i ur-fortrængningen. Såfremt det ur-fortrængte gælder Fader-Navnets signifiant i dén signifiant-kæde (jvf. ovenfor), der insisterer på Freuds »anden scene« (Freud, 1900, p. 423), da må drømmen blive »kongevejen til det ubevidste«.

Begærets logiske genese og ur-fortrængningen

Lad os nu forlade »kongevejen« og istedet gå ad en logisk deduktiv, i dette forsøg på at samle nogle begrebslige betemmelser af ur-fortrængningen. Når et sådant sporskifte forekommer relevant, skyldes det som vi har set, at Freud i sit forsøg på at artikulere det ubevidste begrebsligt, åbenbart finder en særegen kausalitet, hvis »hvorfra« vanskeligt kan repræsenteres i en spatial topik, men snarere fordrer en logisk.

Mennesket synes at introducere sig i verden igennem en specifikt for tidlig fødsel, dvs. en motorisk afmægtighed og en fysisk hjælpeløshed, der som et somatisk ananké (Lacan, 1960, p. 182), ligger betydeligt ud over hvad dets instinktuelt kode omfatter. Det endnu umælende subjekts behov, er m.a.o. konstitutivt en henvendelse til en social verden - en verden der på forhånd foreligger som intersubjektivitet og møder barnet som form, lyd, rytme, gestik, etc., repræsenteret i familie, sprog og kulturelle relationer eller kort sagt i den diskurs, der allerede i udgangspunktet møder subjektet. Med mindre man vil vove påstanden, at det umælende subjekt allerede skulle være i besiddelse af bevidsthed, kan man gøre den antagelse, at dét der således er benævnt 'verden', repræsenteres for subjektet som et korpus af signifikanter, der endnu er uden 'mening', men som ikke desto mindre i én eller anden forstand må 'indpræges' eller 'indskrives' i det psykiske og således danne erindring (jvf. Freuds topik ovenfor) - og derfor altså danner subjekt, dvs. et ubevidst erindrende subjekt.⁴⁾

Denne indskrivning må nu nødvendigvis foregå igennem den privilegerede anden, der besvarer subjektets behov med en given det objekt, der skulle bibringe tilfredsstillelsen. Men desuden - og det er afgørende - med noget mere, nemlig *kærlighed*. Det objekt som besvarer behovsytringen får således karakter af kærlighedsgave, hvorved subjektet så at sige mister sin uskyld som slet og ret behovssubjekt, således at ethvert af dets behov herefter bliver indskrevet i en samtidig appel om kærlighed, der altså indebærer, at behovsobjektet taber sin specificitet som sådan. Herved opstår den begæring, der kan udsættes for den privilegerede andens given eller ikke-given kærlighed: hvor objektet transformeres fra at være reelt til at være symbolsk (tegn på kærlighed), transformeres den anden fra at være symbolsk til at være reel, f.s.v. den anden bliver forlenet med magten til at give eller afslå begæringens fordring.

Kærlighedsbegæringens ubetingethed vil herefter lænke subjektet til en utilfredsstillethed, som vil skandere ethvert behovsobjekt og enhver henvendelse: begæringens objekt vil være et »noget«, et »ikke-nok« eller et

»ikke-det-rette«, der klæber til et hvilket som helst reelt objekt, i dén forstand, at:

Begæringen som sådan henviser til noget andet end de tilfredsstillelsesformer, den ønsker. Den er en begæring om noget, som skal komme til stede eller fjernes. Det er det, den oprindelige relation til moderen manifesterer, for så vidt den allerede indebærer denne Anden, der går *forud* for alle de behov, den tilfældigvis dækker (Lacan, 1958, p. 152).

Hvis behovsobjektet taber sin specificitet som sådan, når det indskrives i begæringens modus, genopstår denne specificitet som det særlige, det »X«, der herefter kommer til at mangle ved ethvert givet objekt i udvekslingen mellem subjektet og den privilegerede anden, men nu som *ekskluderet fra udsagnet, som dét, der i dette er umuligt at udtrykke*.

Som M. Safouan (1974) skriver, genopstår denne uudtrykkelige specificitet hinsides udsagnet, som en *primær fortrængning* i hvad der derpå kommer til at figurere som subjektets udsigelse. En udsigelse, der derfor er kendetegnet ved en ikke-viden om hvad der mangles, således at subjektets relation til dette primært fortrængte bliver kendetegnet ved en grundlæggende forsagelse.

Hvad der iflg. Lacan fremstår i denne dialektik mellem behovets ytring og begæringens omskrivning deraf, som følge af denne første Andens (Moderens) mellemkomst, er begæret, i dén forstand, at:

Det i behovene, som således befinder sig alieneret, danner en *Urverdrængning*, i den udstrækning det ikke kan artikulere sig i begæringen, men dukker op i et sideskud, som er det, der hos mennesket fremtræder som begæret (*das Begehren*),

hvor:

Begæret er derfor hverken appetitten efter tilfredsstillelse eller begæringen om kærlighed, men netop den forskel, som fremkommer ved subtraktion af den første fra den sidste, det vil sige selve deres spaltning (*Spaltung*) som fænomen (Lacan, 1958, p. 152-53).

Den lacanianske antagelse er derfor, at denne dialektik forlener behovsobjektet med en særlig negativitet, hvorefter det fremstår som denne Anden Ting⁹, mod hvilken subjektets begær rettes lige så udtrykkeligt, som objektet forekommer uudtrykkeligt i udsagnet, netop f.s.v. det repræsenteres i subjektets fantasme som ur-fortrængt. Det er dette objekt, der i den lacanianske terminologi benævnes objekt(a).

Lad os nu vende tilbage til Freuds idé om en første tilfredsstillingssituation i »Drømmetydning« - en passus, der er værd at citere i sin fulde udstrækning, da den udgør en nøgle til begrebet for gentagelsestvangen,

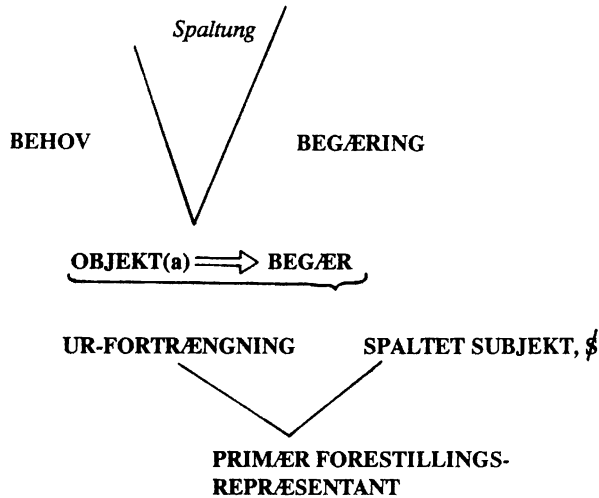
dødsdriften og subjektets realitet, således som disse problemer stiller sig indenfor den freudske psykoanalyse:

Det sultne barn skriger eller spræller hjælpeløst. Men situationen forbliver uforandret, thi den fra det indre behov udgående excitation er ikke en momentan, men en kontinuerligt virkende kraft. En forandring kan først ske, når der på en eller anden måde (for barnet ved fremmed hjælp) erfares en »tilfredsstillelsesoplevelse«, der ophæver den indre stimulus. En væsentlig bestanddel af denne oplevelse er, at der opstår en vis perception (næringen i eksemplet), hvis erindringsbillede fra nu af forbliver associeret med hukommelsessporet af den excitation, behovet fremkaldte. Så snart dette behov optræder næste gang, vil der, takket være den etablerede tilknytning, resultere en psykisk impuls, som vil søge atter at besætte erindringsbilledet af denne perception og atter at fremkalde selve denne, altså i grunden réetablere den første tilfredsstillelses-situation. En sådan impuls er det, vi kalder et ønske; perceptionens genoptræden er ønskeopfyldelsen, og den fulde besætning af perceptionen er den korteste vej fra behovets fremkaldelse til ønskeopfyldelsen. Intet hindrer os i at antage, at der fandtes en primitiv tilstand af det psykiske apparat, i hvilken denne vej virkelig fulgtes på denne måde og ønsket således endte i en hallucination. Den første psykiske virksomhed sigtede altså på en *perceptionsidentitet*, nemlig på gentagelsen af den perception, der er forbundet med tilfredsstillelsen af behovet (Freud, 1900, p. 444-45).

Den helt centrale antagelse som Freud gør sig i denne passus, og som i grunden adskiller hans teoretiske bygning fra enhver psykologi, er nu dette, at subjektet ikke er henvist til at finde sit objekt, men til at *genfinde* det. M.a.o. er der med den primære forestillingsrepræsentant for Freuds første »tilfredsstillelsessituation« etableret et første indre objekt, med hvilket subjektet bringer det ydre på prøve, i en søgen efter at gentage en »perceptionsidentitet« mellem dette indre, hallucinerede objekt og et tilkommende reelt objekt. Om dette første objekt vil man - én gang repræsenteret i fantasmet - derpå blot kunne sige: det *var* der. Hvorved subjektets eftersøgning bliver bundet til en umulighed midt i sit eget begær, eftersom dets fund efterfølgende vil bestå af mere eller mindre vellignende objekter. Objekt(a) er altså en term for dette fundamentalt tabte objekt, hvis symbolisering kan antages at være den primære forestillingsrepræsentant i det ur-fortrængte.

Samtidigt skulle det fremgå, at objekt(a) netop f.s.v. det ikke er i subjektets 'besiddelse', men tværtimod udgør en radikal heterogenitet i relation til subjektet, i en omvendning henviser dette til en fundamental Andethed og således alierer subjektet héroverfor. Iflg. Lacan, placerer begærets dialektik derfor subjektet i en spaltning (jvf. ovenfor), der bliver konstituerende for det ubevidstes dannelse overhovedet, idet det så at sige er igenem denne spaltning, at den symbolske orden træder ind i subjektet.

Lad os opsamle disse logiske bestemmelser af begærsdialektikken i en enkel figur:

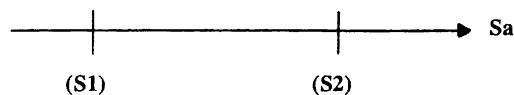

Figur 2

Den primære forestillingsrepræsentant

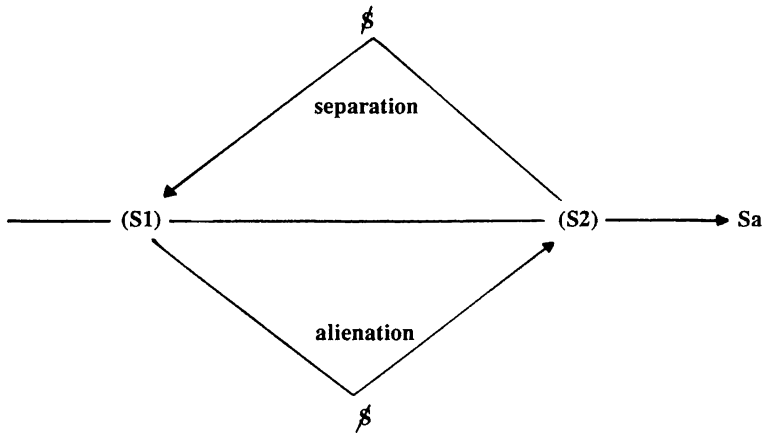
Man må altså betragte det umælende subjekts udgangsposition som én, hvori signifiantens orden møder det massivt, allerede inden det 'forstår' noget som helst. Hvad subjektet derfor *finder* (jvf. Freud ovenfor) i dets initiale henvendelse til verden, er signifianten, f.s.v. denne allerede er dér, i subjektets Andethed.

Såfremt man stiliserer begrebet for signifiantens orden som en signifiant-kæde, S1, S2 Sa, da vil denne kæde således allerførst være at finde i den Anden. Og vores teoretiske udgangspunkt bliver herefter, at begærsdialektikken artikuleres (repræsenteres) af signifiantkæden i den Anden (hvor pilens retning på figuren angiver en tidlig rækkefølge i kæden):

Figur 3

Idet vi til udgangspunktet føjer Lacans definition af signifianten, som dét der repræsenterer subjektet for en anden signifiant (Lacan, 1960, p. 192), kan vi optegne det spaltede subjekts repræsentation i den elementære signifiant-kæde som nedenfor:

Figur 4

Med fare for, at det følgende vil fremstå som på én gang for meget og for lidt i forhold til den sammenhæng og de forudsætninger, indenfor hvilket det forekommer i Lacans arbejde, skal vi nu med udgangspunkt i disse skematiseringer, gøre os nogle forestillinger om den primære forestillingsrepræsentant, således som den *in initio* kan tænkes i relationen mellem subjektet og den Anden.⁶⁾

Signifianten består nu som dét (S1), der repræsenterer subjektet (§) for en anden signifiant (S2), hvorfor det er i forskellen, i *henvisningsstrukturen* mellem første-signifianten (S1), og den anden signifiant (S2), at subjektet spaltes. Denne spaltning kan nu tænkes at bestå i to hovedmomenter: et moment i hvilket subjektets repræsentation i signifikantkæden betegner dets *alienation*, i den forstand, at subjektet først kommer til syne som mening⁷⁾ i første-signifianten (S1), for herefter i dennes metonymiske henvisning til en Anden signifiant (S2), at alieneres i en fading.⁸⁾ Denne alienation er i grunden det moment, der åbner objekt(a) som først en *mangel* i strukturen, der sammenføjer subjektets narcissistiske relationer og begæringen⁹⁾ med den effekt, at det imaginære register begynder at dannes.

Det andet moment, skulle herefter bestå i den retroaktive effekt i kæden, der indebærer, at subjektet adskilles eller *separeres* fra denne og i kraft af hvilket, der konstitueres et første, primitivt indre, der danner forskel til et ydre. Ikke først og fremmest forstået som en indre krop, men som et elementært struktureret *korpus af signifianter*, således som det synes muligt

at forstå Freuds antagelse om det oprindelige real-jeg.¹⁰⁾ Separationen skulle derfor være det moment i kraft af hvilket manglen *symboliseres* som tab, hvor objekt(a) altså først fremstår som sådant indenfor den samlede repræsentationsstrukturens to momenter, dvs. indenfor den binære signifiant (S1 - S2).

Samtidigt må man forestille sig denne symbolisering som netop dét, der konstituerer subjektets begær (jvf. begærsdialektikken ovenfor), men nu som den Andens begær, repræsenteret som nævnte signifiantkorpus. Separationens moment bliver derfor den symbolske repræsentationseffekt, hvori subjektet må påtage sig den Andens begær som sit eget. Hér grundlægges overføringen struktur, som relationen mellem subjektet og den Anden, dvs. relationen begær-til-begær.¹¹⁾ M.a.o. er det subjektets initiale repræsentation i signifiantkæden, der besegler den grundlæggende *Spaltung*, således at dets begær herefter i omvejen over den Andens begær, bliver til et videns-begær i spørgsmålet: hvad er den Andens begær og hvorledes er jeg som subjekt repræsenteret heri?

Hvad der ovenfor kortfattet er skitseret som en binær signifiantstruktur, er nu hvad Lacan finder må svare til den af Freud anvendte term i forbindelse med ur-fortrængningen, nemlig *Vorstellungsrepräsentanz* (Lacan, 1964, p. 199). Denne binære signifiant kan vi opfatte som en elementær figur for den nødvendige antagelse, at ligesom Freuds »ønske« må formodes at have en slags oprindelse, må også symbolisationen antages at have en art begyndelse. Men formentlig ikke en begyndelse i en ontogenetisk forstand, derimod snarere i en logisk-konstitutiv betydning af ordet (Lacan, 1955, p. 57-58). Den binære signifiant kan herefter være dét, som Freud i sit brev nr. 52 til Fliess, gør sig en formodning om, må være indsat i subjektet igennem en slags oprindelig perception under navnet tegn (*Zeichen*)¹²⁾, dvs. som den *Bejahung*, der danner forudsætning for enhver efterfølgende *Verneinung* (benægtelse) i neurosens struktur (Freud, 1925).

Den binære signifiant (S1-S2), repræsenterer altså signifiantkædens elementære struktur i den Anden og dermed på Freuds »anden scene«, dvs. i det ubevidste. Som ur-fortrængt *Vorstellungsrepräsentanz*, skulle den derfor udgøre - ikke den mening, det indhold eller den affekt - men den signifiant, der som attraktionspunkt i det ubevidste, gør alle de efterfølgende fortrængninger mulige. Og - kan vi tilføje - såfremt den for subjektet ikke er at *gen-finde* dér, i det ubevidste, heller ikke gør det muligt for dette igennem netop fortrængningen (Freuds »eftertrængning«, 1915b), at opbygge en relativt stabil struktur.

Fader-Navnets signifiant og kastrationen

Vi har tidligere specificeret den primære forestillingsrepræsentant som Fader-Navnets signifiant. Lad os nu søge at præcisere forholdet mellem den binære signifiant og Fader-Navnet.

I sprogvidenskaben isoleres metaforen og metonymien, som to fundamentale funktioner i sproget (Jakobson, 1979). I det væsentlige svarer de til dét Freud fandt som værende drømmearbejdets primære mekanismer, henholdsvis fortætningen og forskydningen. Forbindelsen mellem forskydningen i drømmearbejdet og metonymien i signifiantkæden, danner nu holdepunkt for at betragte den metonymiske glidning fra signifiant til signifiant, som den proces hvori subjektets begær artikuleres, medens tilsvarende symptomet artikulerer det fortrængtes tilbagevenden med en symbolik, der i diskursen og talestrengen vil kunne fortolkes som en metafor (Lacan, 1957).

Hvad vi således ovenfor har skitseret som henvisningsstrukturen indenfor den binære signifiant i kæden, er i grunden hvad der svarer til dét, Lacan betegner som den diakroniske funktion ved de anstødspunkter (point de capiton; Lacan, 1960, p. 175), der forekommer nødvendige i enhver signifiantkæde, såfremt subjektet skal kunne repræsenteres heri og betydningen fremstå. Anstødspunktets diakroniske funktion består i, at sætningen:

... først lukker sin betydning efter sit sidste led, mens hver term foregribes i de øvriges konstruktion og omvendt forseglers deres betydning ved sin tilbagevirkende effekt (Lacan, 1960, p. 175).

I forholdet mellem subjektet og signifiantkæden, må man altså forestille sig, at det er i den metonymiske signifiant-til-signifiant-relation, at begæret finder sin repræsentation som dette uudslukkelige *begær efter noget andet*.¹³⁾ En passant kan der derfor gøres en bemærkning til den lacanianske notation for fantasmet, ($\$ \diamond a$): det er betydningen af den heri indgående algoritme, (\diamond), som vi ovenfor har udfoldet som strukturen i den binære signifiant, hvorfor notationen tjener til at angive, at fantasmet fremstår af det begær, der forårsages af forestillingsrepræsentanten i det ur-fortrængte.

Som tampen imidlertid kan brænde i en vis leg, hvor det drejer sig om at finde objektet, kan den også brænde i signifiantens spil. Hvad vi nemlig mangler at indsætte i signifiantkæden, er anstødspunktets synkroniske funktion, hvori metaforen gør sig gældende som dét i subjektets symbolske repræsentation, der forudsættes for at dets imaginære identifikationer kan stabiliseres.

Uden at redegøre for hele den topologi for subjektet, som Lacan fremlægger i »Subjektets subversion og begærets dialektik i det freudske ubevidste« fra 1960 - en såkaldt graf for begæret, der dels tjener en opsamling af de foregående 5 års topologiske modeller (skema R og I), dels i sin komposition indbyder til »den videst mulige praktiske strukturering i vor erfarings resultater« (ibid., p. 174) - skal vi nu forsøge kort at belyse, hvorledes metaforens funktion i signifiantkæden, gør Fader-Navnets signifiant gældende i subjektets fantasme.

Lad os til dette genoptage Lacans definition af signifianten i den subjektive økonomi, idet vi fortsætter den:

For vort eget vedkommende vil vi tage udgangspunkt i notationen $S(\mathcal{A})$ og den således artikulerede signifiant. Vor definition af signifianten (den eneste mulige definition) er denne: en signifiant er det, som repræsenterer subjektet for en anden signifiant. Denne anden signifiant vil altså være den, for hvilken alle de øvrige signifianter repræsenterer subjektet; det vil sige, at hvis det ikke var for denne signifiant, ville alle de øvrige intet repræsentere. Eftersom intet repræsenteres uden: *for* en instans (Lacan, 1960, p. 192).

Hvis subjektet skal genfinde sit begær i den ubevidste signifikantkæde i omvejen over den Andens begær, vil det m.a.o. sige, at det er mod signifianten for dét der måtte mangle i den Andens begær $S(\mathcal{A})$, at subjektet må vende blikket. Hvilket det på den analytiske divan ikke først og fremmest gør ved at »vende blikket indad«, som man siger, men ved at begynde at tale. Analysen består derfor i, i udsigelsen, at lade subjektet opdage, at den nævnte signifiant, for hvilken alle de øvrige signifianter repræsenterer subjektet, kan indkredses som nydelsens signifiant, der i den lacanianske terminologi noteres som (Φ) og betegnes den symbolske fallos. Hvad subjektet tillige i sin tales symptomer vil erfare er, at nydelsen har visse grænser og at den kun er mulig at udtrykke i omskrivninger som f.eks. i driftens former.

Hvis den Anden som instans, derfor samlet angiver stedet for en symbolsk Viden om Væren og subjektets mulige position heri, er det f.s.v. at denne Anden selv er manglende (noteret som (\mathcal{A})), at subjektet finder den symbolske kastration, der i forbuddets og Lovens form, indstifter grænsen i nydelsen. Det der konstituerer denne symbolske Lov og det som gør det muligt overhovedet at *vide* noget om denne Lov, antages nu af Lacan at være Fader-Navnets signifiant. I den forstand, at det skulle være Fader-Navnet, som på én og samme tid henviser subjektets begærs tilfredsstillelse til at foregå på signifiantens betingelser og samtidigt anviser dette begær en grænse for overskridelsen. F.s.v. skulle Fader-Navnets signifiant udgøre en slags 'yderste signifiant' i dén struktur, som subjektets fantasme er opbygget i; nemlig den signifiant, der fundamentalt indsætter symbolicitetens lov i subjektets begær, dvs. forener begæret og Loven, således som det er Faderens sande funktion (Lacan, 1960, p. 198-99).

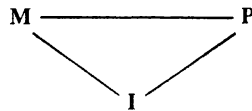
Man kunne altså tænke sig Fader-Navnet som det krystallinske punkt, der *overdeterminerer* subjektets position i den symbolske orden, hvorved det samtidigt får metaforisk karakter i subjektets identifikationsdannelse og som sådan artikulerer sig i ovennævnte anstødspunkters synkroniske funktion som består i, at standse den ellers ubegrænsede glidning i signifiant-til-signifiant-relationen i den ubevidste kæde. En funktion, der udgør en forudsætning for talens almene forståelighed (jvf. modsat psykosens 'ordsalat').

Er vi nu langt fra ur-fortrængningen? Nej, tværtimod. Vi er midt i den, da Fader-Navnet må formodes at være dét i den symbolske orden, der gør

den binære signifiant gældende ved at symbolisere den fundamentale *Spaltung*, som værende *subjektets* symbolske kastration. Netop herved gøres det ubevidstes dannelse mulig som stabil struktur, dvs. *Fader-Navnets signifiant danner betingelse for forestillingsdannelsens transformation fra hallucination til fantasme* (jvf. titl.).

Nu kan dette vanskeligt tænkes som en éngangsforeteelse. I så fald ville vi jo netop gøre den forudsætning, at hvad vi hidtil har refereret til med udtryk som f.eks. »ønskets oprindelse« og »symbolisationens begyndelse«, er at forstå som et tidspunkt i kronologisk forstand. I stedet kunne der kort peges på Freuds *nachträglichkeit*-begreb, allerede af den grund, at det vedrører erindringens subjekt.¹⁴⁾ Som Freud søger at vise i sin analyse af Ulvemanden, synes det at være et helt centralt træk ved den ubevidste erindring, at den virker i en 'efterlodseffekt', således at en aktuel situation kan re-aktualisere et allerede, ubevidst repræsenteret og som sådan tilstedeværende, men ikke 'forstået' forlæg og først ved denne re-aktualisering, gøre forlægget virksomt i forestillingsdannelsen, enten som indsigt eller traume og symptomdannelse. Hvorved samtidig den aktuelle situation gives sin valeur, ja, hvor det reelle i subjektets forestilling kan undergå en komplet forvandling, således som det er tilfældet i Ulvemandens mikropsykotiske symptom, fingerhallucinationen.

Lad os for enkelhedens skyld betragte subjektets ødipus som bestående af den triadiske struktur:

Figur 5

hvor I repræsenterer subjektets jeg-ideal, dvs. signifianten herfor, M signifianten for den første Anden (Moderen), til hvem subjektet retter sin første appel og P dén paternelle metafor, hvis udnævnelse i moderens tale, er afgørende for orienteringen af barnets begær. Vi har således skitseret den symbolske trekant i Lacans såkaldte skema R - et skema der tjener til at vise fantasmens struktur, som mulig at betragte i de tre registre, det imaginære, det reelle og det symbolske (Lacan, 1959).

For nu at løfte spørgsmålet om ur-fortrængningens konstitution ud af Freuds oprindelsesmetafor, der går igen i både hans topik og i hans antagelse af »en første tilfredsstillelsesoplevelse«, kan vi gøre det, at vi ind sætter ur-fortrængningen i den ødipale kastrations dialektik. Således forstået, at subjektets ødipus herefter kan betragtes som den relation til de betydende andre, hvorigen gennem subjektets kastration bliver dén genkomst i erindringen af Fader-Navnets signifiant, hvori objekt(a) efterhånden symboliseres. Denne genkomst, kan formentlig betragtes som en *nachträglichkeit* i Freuds forstand.

Konsekvensen af dette ræsonnement bliver, at ur-fortrængningen ikke er at forstå som en punktuelt begivenhed, men snarere som noget der udarbejdes i en cirkulær tidslighed, knyttet til gentagelsestvangen og Freuds begreb for dødsdriften.¹⁵⁾

Som vi så tidligere, stiller Freud sig spørgsmålet om ønskets »hvorfra«, om det psykiskes lokalitet, indenfor *en spatial topik* for det psykiske apparat - en topik indenfor hvilken, hans antagelse om en »første hallucinatorisk tilfredsstillelsesoplevelse« tillige ligger. Ved at forfølge nogle af de omskrivninger og »lignelser« (Freud, 1900, p. 423), som Freud anvender i »Drømmetydning« for at forstå determinationen i det psykiske, fandt vi det muligt at klargøre Freuds metafor, »drømmens navle« og hans term, *Vorstellungsrepräsentanz*, v.h.a. Lacans begreb for signifianten. Såfremt Fader-Navnet imidlertid er den signifiant, der overdeterminerer subjektets position i den symbolske orden ved at ligge til grund for ur-fortrængningen, så bliver en *spatial topik* for det psykiske utilstrækkelig. Signifiantens status er af logisk art. Som den symbolske orden, er den at betragte som noget, der på én og samme tid er både 'inden' og 'udenfor' subjektet - en samtidighed, der ikke er mulig at tænke *spatialt*.

Som en række andre af den freudske psykoanalyses grundbegreber, knyttet til begrebsliggørelsen af det ubevidste - overdeterminationen, gentagelsestvangen, dødsdriften, primærprocessen og overføringen - vil jeg derfor mene, at Freuds problematik vedrørende ur-fortrængningen overskrider en spatio-temporalt bundet kausalitet og istedet må søges forstået indenfor en transfaktuel, symbolsk orden, i hvilken begrebet for signifianten, bliver det afgørende omdrejningspunkt.

Psykosens verwerfung

Grundlaget overhovedet for forståelsen af subjektets realitet og dets objekt, er iflg. Freud, at subjektet allerede i sit udgangspunkt placeres i en symbolsk situation, hvor det henvises til - ikke at finde - men at *genfinde* objektet (jvf. ovenfor). Det er subjektets 'anerkendelse' af dette symbolske udgangspunkt, vi vil forbinde med Freuds term *Bejahung*, således som han i sin artikel om benægtelsen, bringer disse to begreber i relation til hinanden.

Neurosens verneinung, retter sig nu mod kastrationen og implicerer, at subjektet nægter sig adgang til en række symboliseringsmuligheder, en række signifikanter. Denne verneinung fungerer som en ikke-villen-vide-af i betydningen fortrængt, hvor det fortrængte hér - i forlængelse af vores hidtidige antagelser - i grunden er den ur-fortrængte *sandhed* i den logisk forudgående kastration i det symbolske, der repræsenteres i subjektets indre i kraft af *Bejahung*. Neurosens karakteristiske vanskelighed består herefter i, at denne ikke-villen-vide-af af det fortrængte, gen-kommer, gen-opstår, kommer tilbage som det fortrængtes tilbagevenden, men nu i symptomets form. I denne form er det fortrængte symboliseret, men som skjult i sympto-

mets metafor givet for en tydning. Som symbolisering, som metafor, er det fortrængte imidlertid en del af subjektets indre, en del af dets psykiske realitet, nemlig som ubevidst virkende signifiant. I neurosen vender det fortrængte m.a.o. tilbage fra subjektets eget indre.

I denne forstand figurerer det fortrængte altså som noget én gang påtaget, noget som på ét eller andet tidspunkt i subjektets symbolske historie, har været en del af subjektets viden, dvs. en fundamental del af dets realitet. Verneinungen forudsætter m.a.o., at der hos subjektet allerede forefindes en vis viden om dét der benægtes.

I Freuds analyse af senatspræsident Schrebers selvbiografi, udtaler han sig kategorisk om psykosen som et fænomen, hvor subjektet intet-vil-vide-af, *ikke engang i betydningen fortrængt*. Og i forb.m. hans analyse af det paranoiske symptoms formation, skriver han:

Det var ikke rigtigt at sige, at den internt undertrykte følelse bliver projiceret udad; vi indser snarere, at det internt ophævede vender tilbage udefra (Freud, 1911, p. 65).

Det er denne mekanisme i symptomformationen, som Lacan i sit arbejde med psykosen¹⁶⁾, oversætter til at *det som forkastes i det symbolske* («det internt ophævede»), *genopstår i det reelle*. En formulering, der refererer til Freuds anvendelse af termen *verwerfung* i forb.m. kastrationens placering i psykosen og som hos Lacan mere præcist antages at vedrøre Fader-Navnets signifiant.

Og en formulering, som vi afslutningsvist skal anvende til at antyde en mulig relation mellem ur-fortrængningen og psykosen. Der vil dog ikke hér blive tale om noget, der gør krav på at være nogen samlet teori om psykosen, men snarere om at udpege en arbejdshypotese vedrørende psykosens logiske betingelser.

Som i neurosens tilfælde, må der også i psykosen gøre sig en »det fortrængtes tilbagekomst« gældende, iflg. den mekanisme, som Freud fandt helt central for den ubevidste erindrings arbejdsmåde, nemlig *nachträglichkeit*'en. Det neurotiske symptoms dannelse beror på en art mislykket glemmel, dvs. en glemmel af noget, der ikke figurerer som tilstrækkeligt symbolsk integreret i subjektet, hvorfor det kan vende tilbage som en påmindelse om ugjort, psykisk arbejde i symptomets form.

Som eksempelvis hallucinationen i psykosen viser, antager det reelle en helt anden karakter i psykosen end i neurosen. Man nødes derfor til den formodning vedrørende psykosen, at en anderledes fundamental brist har gjort sig gældende i subjektets konstitutive grundlag.

Lacans tese, som knapt kan siges at være en tese, men snarere en måde at artikulere problemet på, drejer sig nu om, at selve ur-fortrængningen er mislykkedes på en sådan måde, at den herfor nødvendige Fader-Navnets signifiant, aldrig er blevet indoptaget i subjektets symbolske register. Signifikanten skulle m.a.o. være blevet udsat for en forkastelse, en *verwerfung* og

netop ikke en Bejahung, med den konsekvens iflg. det foregående, at et primitivt indre signifiant-korpus ikke skulle være blevet repræsenteret, således at subjektet herefter fantasmatiske ikke vil være istand til at bringe det ydre på prøve igennem et indre, dvs. *subjektet er ikke symbolsk indskrevet i denne genfindelse af objektet* (objekt(a)), som Freud antager er en fundamental forudsætning for, at dets realitet kan dannes og stabiliseres.

Ved psykosens udbrud, skulle det derfor ikke være det fortrængte der vender tilbage, men det forkastede, hvilket i grunden ville svare til et indre 'intet', en 'tomhed' der modsvarer fraværet af en afgørende signifiant - en mekanisme, der måske kan aflæses i det katastrofiske fænomen, der til tider kan iagttages i psykosens udbrudsfase, hvor 'verden forsvinder', eller 'går under'.

Som drømmetydningen ledte Freud mod en nødvendig antagelse af det ubevidste og en »oprindelse« for ønsket, uden hvilken de fænomener som han iagttog ville være uforståelige, kan man nu tilsvarende lade Lacans antagelse om, at psykosens logiske grundlag må skyldes en verwerfung af Fader-Navnets signifiant, være dét, der kunne bringe en tentativ klarhed eller forståelse for en række af psykosens fænomener. Således vil man allerede ved at betragte den rolle for opbygningen af fantasmet, som Fader-Navnets signifiant i det foregående er tillagt, kunne øjne nogle konsekvenser af dens fravær, i allerførst naturligvis det markante og omfattende sammenbrud i hele subjektets struktur, som psykosen som sådan fremviser: det reelles hyperrealitet i hallucinationen, den imaginære krops morcellering, talens og henvendelsens udgrænsning af den tilstedeværende samtalepartner og de store vanskeligheder med at etablere en stabil, symbolsk overføring. Men måske kan man også igennem nævnte antagelse, vinde en mere præcis forståelse for eksempelvis den så påfaldende mangel på subjektivt gyldige metaforer i visse grænsepsykotiske syndromer, den analytiske vanskelighed med at indføre dem, samt den radikaliserings og 'giftighed', hvormed gen-tagelsestvangen og dødsdriften kan optræde.

Et mere grundigt arbejde med psykosen og de grænsepsykotiske fænomener, forudsætter en betydelig mere udfoldet begrebslighed for subjektet end den hér anvendte. Samt en indsættelse heraf, i specifikke behandlingsforløb. I et senere arbejde, skal jeg derfor søge at give begreberne ben at gå på.

NOTER

1. Man ville kunne hævde, at det i grunden var signifiantbegrebet han manglede, når han i »Drømmetydning« søger af præcisere idéen om »den psykiske lokalitet« (topik) som ikke værende spatial som sådan, men »... at forestillinger, tanker og psykiske strukturer i det hele taget ikke må lokaliseres i organiske elementer i nervesystemet, men så at sige *mellem dem*, hvor modstande og lettelser (*Bahnungen*) danner det korrelat, som svarer til dem.« Og Freud fortsætter: »Alt hvad der kan blive genstand for vor indre perception, er *virtuelt*, ligesom det billede, der i kikkerten dannes ved lysstrålernes gang.« (Freud, 1900, p. 475).
2. Jvf. Freuds anvendelse af termen ur-scene, spec. i analysen af »Ulvemanden«, en term der med fordel kan knyttes til en anden: drømmearbejdets i-scene-sættelse.
3. Hallucinationen skal hér opfattes som en uorganiseret, kaotisk repræsentation af det réelle, medens fantasmet må forstås som en ordnet repræsentation; transformationen henviser altså til en udvikling af psykisk struktur.
4. Præciserende skal tilføjes, at dét subjekt som den freudske psykoanalyse interesserer sig for, ikke er et hvilkensomhelst sådant: det er ikke kroppens subjekt, ikke driftens, ej heller talens, men allerførst erindringens subjekt, nemlig dét der stiller sig som problem i Freuds hysteribehandling og naturligvis - som vi har set - i drømmetydningen.
5. L'Autre Chose; M. Safouan, 1974, p. 104.
6. I det følgende anvendes især forelæsning nr. XVI og XVII in: Lacan, 1964 og Lacans artikel *Subjektets subversion og begærets dialektik i det freudske ubevidste*, 1960.
7. En mening som subjektet finder i en værens- og havensidentifikation, knyttet til jeg-idealet, jvf. Lacans term: Det unære træk/den unære signifiant in: Lacan, 1964, p. 199, 231 og Lacan, 1960, p. 178.
8. Termen fading, betegner subjektets forsvinden som subjekt (ikke-væren/ikke-haven); jvf. Lacan, 1960, p. 188-89 og Lacan, 1964, p. 189.
9. Alienationens problematik har Lacan især udfoldet i forb.m. begrebet for jeget og narcissismen, se hertil Lacan, 1949, 1953. Endelig har jeg selv søgt at redegøre for nogle af relationerne mellem objekt(a), manglen og begæringen i forb.m. analysen af en dialogtekst, se Enemark, 1986.
10. Jvf. Freud, 1915a og Lacan, 1955, p. 171.
11. Jvf. Lacan, 1964, p. 194, 199 og andre steder heri.
12. Jvf. Lacan, 1959, p. 137 og Freud, 1950, i sammenhæng med Freuds topik for det psykiske apparat ovenfor.
13. Jvf. her Freuds karakteristik af det ubevidste ønske som uforgængeligt, udødeligt, in: Freud, 1900, p. 485, note 20, og p. 436.
14. Jvf. Freuds analyse af Ulvemanden, hvori han søger at tænke forbindelsen mellem ur-scene, ur-fortrængning og erindringens nachträglichkeit.
15. Jvf. i denne forb. mine sidste to afsnit, »Objekt(a), gentagelsestvangen og overføringen« og »Ur-fortrængningen, bruddet i talen og den symbolske overføring«, in: Enemark, 1986.
16. Lacan, 1955 og 1959.

LITTERATUR

Når en kilde er angivet med to årstal, henvises i teksten til det i parentes angivne. Dette oplyser tekstens oprindelige udgivelsestidspunkt (eller afholdelsestidspunkt, såfremt det drejer sig om et foredrag), medens årstal uden parentes, henviser til den i artiklen anvendte publikation. Angivne sidetal, henviser til den anvendte publikation.

- COUR, A. la: Symptomets 'opløsning'. In: *Agrippa*, 1980/81; 2.
- ENEMARK, K.: *Talen og overføringen. En analyse af talens funktion i »Hvem er bange for Virginia Woolf« og den freudske klinik*. Århus Universitetsforlag, 1986.
- FREUD, S. (1900): *Drømmetydning I og II*. Hans Reitzel, København 1974.
- FREUD, S. (1911): *Schreber. Psykoanalytiske bemærkninger om et selvbiografisk beskrevet tilfælde af paranoia*. Hans Reitzel, København 1990.
- FREUD, S. (1915a): *Drifter og driftsskæbner*. In: FREUD, S.: *Metapsykologi I*. Hans Reitzel, København 1975.
- FREUD, S. (1915b): *Fortrængningen*. In: FREUD, S.: *Metapsykologi I*. Hans Reitzel, København 1975.
- FREUD, S. (1918): *Ulvemanden. Af en infantil neuroses historie*. Hans Reitzel, København 1984.
- FREUD, S. (1925): *Benægtelsen*. In: FREUD, S.: *Metapsykologi II*. Hans Reitzel, København 1976.
- FREUD, S. (1950): *The origins of psychoanalysis. Letters to Wilhelm Fliess*. Basic Books, New York, 1954.
- JACOBSON, R.: *Elementer, funktioner og strukturer i sproget. Udvalgte artikler om sprogvidenskab og semiotik*. Nyt Nordisk Forlag, København 1979.
- LACAN, J. (1949): *Spejlstadiet som danner af jeg-funktionen som den fremtræder i den psykoanalytiske erfaring*. In: LACAN, J.: *Det ubevidste sprog*, Rhodos, København 1973.
- LACAN, J. (1953): *Les écrits techniques de Freud*. Le Séminaire, Livre I. Éditions du Seuil, Paris 1975.
- LACAN, J. (1955): *Les psychoses*. Le Séminaire, Livre III. Édition du Seuil, Paris 1981.
- LACAN, J. (1957): *Bogstavens instans i det ubevidste*. In: LACAN, J.: *Det ubevidste sprog*, Rhodos, København 1973.
- LACAN, J. (1958): *Fallos' betydning*. In: LACAN, J.: *Det ubevidste sprog*, Rhodos, København 1973.
- LACAN, J. (1959): *Om psykosens subjekt*. In: LACAN, J.: *Det ubevidste sprog*, Rhodos, København 1973.
- LACAN, J. (1960): *Subjektets subversion og begærets dialektik i det freudske ubevidste*. In: LACAN, J.: *Det ubevidste sprog*, Rhodos, København 1973.
- LACAN, J. (1964): *Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*. Le Séminaire, Livre XI. Édition du Seuil, Paris 1964.
- LACAN, J.: *Écrits*. Éditions du Seuil, Paris 1966.
- LACAN, J.: *Det ubevidste sprog*, Rhodos, København 1973.
- SAFOUAN, M.: *Études sur l'oedipe*. Éditions du Seuil, Paris 1974.